

Sytuacja mniejszości narodowych na Litwie w latach 2018–2022

Wstęp

Celem opracowanego przez Europejską Fundację Praw Człowieka artykułu (dalej: EFHR) jest przegląd ochrony praw człowieka, w tym praw mniejszości narodowych, na Litwie. Wskazuje na zmiany odnotowane od czasu publikacji raportu w sprawie wdrażania Konwencji Ramowej o ochronie mniejszości narodowych na Litwie (*Alternative NGO Report on Lithuania's Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*)², w którym EFHR omawia problemy mniejszości narodowych.

Przedmiotowa publikacja zawiera krytyczną ocenę działań państwa litewskiego i jego systemu prawnego. Wskazuje, że od 2010 r. nie obowiązuje podstawowy dokument chroniący prawa mniejszości narodowych, czyli Ustawa o mniejszościach narodowych³. Nie przyjęto również szeregu innych ustaw wymaganych przez prawo międzynarodowe. Politycy stale odkładają w czasie regulacje tych kwestii, argumentując to koniecznością ciągłego „ulepszania” powyższych rozwiązań legislacyjnych. Tymczasem propozycje zgłaszane przez środowiska mniejszości narodowych nie zostały uwzględnione. Co więcej, od wielu lat nierozwiązane pozostają takie kwestie, jak: edukacja, pisownia imion i nazwisk ze znakami diakrytycznymi, nazwy topograficzne oraz ogólnie rozumiane większe zaangażowanie mniejszości narodowych w życie polityczne, społeczne i kulturalne, w tym odpowiednie wsparcie finansowe.

¹ <https://orcid.org/0000-0001-6385-5557>

² *Alternative NGO Report on Lithuania's Implementation of Framework Convention for Protection of National Minorities*, EFHR, Vilnius 2018, <https://en.efhr.eu/2018/03/26/the-efhr-submits-its-alternative-report-on-the-implementation-of-the-fcpnm-in-lithuania/> [dostęp: 18.04.2023].

³ Ustawa o mniejszościach narodowych z 23 listopada 1989 r., Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas, Valstybės žinios z 10 grudnia 1989 r., Nr 34-485.

Działalność Europejskiej Fundacji Praw Człowieka

EFHR jest organizacją pozarządową, która powstała w odpowiedzi na stopniowo rosnącą liczbę przypadków łamania praw człowieka na Litwie. Fundacja ma na celu zwiększenie świadomości obywatelskiej wśród wszystkich grup społecznych na Litwie. Jak wynika z badań, obywatele Litwy mają niewystarczającą wiedzę na temat swoich praw oraz instytucji, do których mogą się zwrócić w przypadku ich naruszenia. Z tego powodu Fundacja dąży przede wszystkim do zmiany postrzegania przez społeczeństwo praw człowieka jako mało istotnych, odległych od codziennej rzeczywistości i trudnych do egzekwowania. W tym celu Fundacja organizuje bezpłatne szkolenia, warsztaty i wykłady z zakresu praw człowieka w szkołach, na uczelniach oraz w swojej siedzibie⁴.

EFHR dystrybuje materiały informacyjne na temat praw człowieka wśród mieszkańców Wilna i powiatu (rejonu) wileńskiego. Organizuje również międzynarodowe konferencje. Dwie takie konferencje „Promowanie skutecznej reakcji na przestępstwa z nienawiści i mowę nienawiści na Litwie” oraz „Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie w kontekście prawa krajowego i międzynarodowego” odbyły się odpowiednio 10 grudnia 2020 r. i 26 maja 2021 r. Fundacja ma na celu także monitorowanie treści Internetu pod kątem publikacji i postów zawierających treści naruszające prawa człowieka, w tym zachęcających do mowy nienawiści. Od 2010 r. do końca 2021 r. skierowała do prokuratury ponad 770 wniosków o wszczęcie postępowania sprawdzającego⁵.

Ponadto zwraca również uwagę na dyskryminujące oferty pracy, w których pracodawcy często przedstawiają kandydatom nieuzasadnione wymagania dotyczące płci, orientacji seksualnej, niepełnosprawności, wieku, rasy, pochodzenia etnicznego, narodowości, religii, języka, pochodzenia społecznego lub statusu. W 2018 r. EFHR złożyła 10 skarg do Rzecznika Praw Równych Szans (lit. *Lygių galimybų kontrolieriaus tarnyba*), co stanowiło 29% wszystkich zgłoszeń i uczyniło ją najbardziej aktywną osobą prawną informującą Rzecznika o domniemanych naruszeniach. Kluczowym projektem Fundacji jest Centrum Pomocy Prawnej,

⁴ Informacje dostępne na stronie internetowej Fundacji: <https://www.efhr.eu/o-nas/>.

⁵ *Mowa i przestępstwa z nienawiści – dowiedz się czym jest i reaguj!*; Europejska Fundacja Praw Człowieka, Wilno, 10.11.2022, <https://www.efhr.eu/2022/11/10/mowa-i-przestepstwa-z-nienawisci> [dostęp: 10.04.2023].

świadczące nieodpłatną pomoc prawną w formie konsultacji (e-mailowych, telefonicznych, w siedzibie Fundacji oraz podczas wydarzeń odbywających się poza siedzibą). Oprócz tego zajmuje się również reprezentacją osób fizycznych w sądzie i przed instytucjami państwowymi. Szczególnym przedmiotem jej zainteresowania jest prawo do oryginalnej pisowni imion i nazwisk.

Fundacja informuje o statusie mniejszości narodowych na Litwie w komentarzach nadawanych na swojej stronie internetowej, w radiu, prasie i telewizji. Dzięki temu materiały edukacyjne na temat praw człowieka oraz oferta bezpłatnych porad prawnych mają najszerszy zasięg.

Prawa mniejszości narodowych na Litwie

Z końcem 2021 r. Litwa liczyła 2,808 mln mieszkańców, w tym 5,7% Polaków, 4,5% Rosjan, 1,9% Białorusinów, 1,4% Ukraińców, 0,1% Żydów, 0,1% Łotyszy, 0,1% Tatarów, 0,1% Niemców i 0,1% Romów. Głównym ośrodkiem zamieszkania mniejszości polskiej, będącej największą mniejszością narodową na Litwie, jest Wilno (15,3% mieszkańców) oraz tereny podwileńskie – gminy (samorządy) rejonów: solecznickiego (76,3%), wileńskiego (46,7%), trockiego (27,5%) oraz święciańskiego (24,3%)⁶.

Biorąc pod uwagę powyższe dane statystyczne, można jednoznacznie stwierdzić, że Polacy są największą grupą mniejszości narodowych zamieszkujących Litwę. Rząd litewski ma to na uwadze i zdaje się podejmować działania regulujące istotne kwestie w przestrzeni publicznej na rzecz mniejszości. Fundacja zdecydowała się zbadać rządowe deklaracje i skonfrontować je z rzeczywistością. Niemniej jednak, rezultaty są bardzo rozczarowujące.

Edukacja

W ciągu ostatniej dekady litewski system edukacji podlegał wielu zmianom, które wpłynęły na sytuację wszystkich szkół na Litwie. Zadaniem rządu było podjęcie odpowiednich działań w celu zapewnienia ciąg-

⁶ Departament Statystyki Litwy (*Lietuvos statistikos departamentas*), <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=5df454f1-80a5-452c-8fef-405f61185797> [dostęp: 5.04.2023].

głości i przewidywalności nauczania w szkołach na Litwie, w szczególności nauczania w szkołach dla mniejszości narodowych. Jednak organizacje i przedstawiciele mniejszości narodowych bardzo negatywnie zareagowali na przyjętą przez Sejm Ustawę o oświacie z 17 marca 2011 r.

Tabela 1. Porównanie deklaracji rządu RL dotyczących mniejszości narodowych ze stanem faktycznym

Oświadczenia Rządu RL	Stanowisko EFHR
Uruchomiono wiele programów ochrony mniejszości narodowych.	Programy te nie mają skutków prawnych, a ustawa o mniejszościach narodowych, która miałaby takie skutki, wciąż nie została przyjęta.
Państwo wspiera finansowo projekty kulturalne mniejszości narodowych.	Przedstawiciele mniejszości narodowych mogą ubiegać się o wsparcie finansowe na przygotowanie projektów kulturalnych, ale dostępne środki są bardzo ograniczone.
Telewizja publiczna nadaje programy dla mniejszości narodowych.	Czas antenowy dla mniejszości narodowych jest bardzo ograniczony, a programy są dostępne na mniej popularnych kanałach i w niekorzystnych godzinach.
W sprawach formalnych i urzędowych można używać języków innych niż litewski.	Ograniczone (arbitralne) możliwości używania języków mniejszości narodowych w sytuacjach oficjalnych znacznie komplikują życie codzienne tych mniejszości.
Treści materiałów dydaktycznych są dostosowane do potrzeb mniejszości narodowych.	Treść materiałów dydaktycznych nie uległa żadnej zmianie i nadal nie są one dostosowane do potrzeb mniejszości narodowych.
Władze litewskie mają obowiązek informowania opinii publicznej o aktualnych postępkach we wdrażaniu postanowień Konwencji Ramowej.	Zarówno pierwsze, jak i drugie sprawozdanie Rządu Litwy dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych wyłącznie w języku litewskim i żadne z nich nie zostało przetłumaczone na języki mniejszości narodowych. Co więcej, jest to jedyne miejsce, gdzie można znaleźć opinie Komitetu Doradczego.

Źródło: Opracowanie EFHR – ustalenia wewnętrzne.

W marcu 2021 r. gmina Troki przyjęła decyzję o zaktualizowanym planie sieci szkół na lata 2022–2026, zgodnie z którą dwie szkoły mniejszościowe (polskie) zostaną zreorganizowane jako filie innych większych szkół mniejszościowych ze względu na ich stosunkowo niewielki rozmiar i niskie osiągnięcia w nauce. Chociaż społeczności lokalne, jak również same szkoły (w tym jedna szkoła przyjmująca) sprzeciwiły się tej decyzji, angażując w to Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu RL. Ostatecznie litewscy politycy przychyliłi się do ww. decyzji, podkreślając, że kwestie te należą do prerogatyw gminy, które mają pełną autonomię w tym zakresie. Złożono skargę do sądu na tę decyzję i zastosowano środki tymczasowe. Politycy w Polsce również zwrócili uwagę na tę sytuację i rozważają projekt opinii w tej sprawie⁷.

W kontekście studiów wyższych należy wspomnieć o inicjatywie posłów zrzeszonych w grupie parlamentarnej 3 Maja. W styczniu 2017 r. wystąpili oni do premiera oraz Ministra Edukacji, Nauki i Sportu RL o przyznawanie dodatkowych punktów (do 0,5 p.) przy przyjęciu na uczelnie za znajomość języków ojczystych, w tym polskiego i rosyjskiego. Posłowie twierdzili, że może to zwiększyć szanse mniejszości narodowych na przyjęcie na uczelnie i tym samym podnieść ich poziom. Od 2019 r. zaczęto wprowadzać różne zmiany regulujące funkcjonowanie uczelni wyższych na Litwie, takie jak bardziej skomplikowana punktacja przyjęć na uczelnie, która uwzględnia średnie oceny z pięciu (spośród ogółem ośmiu) wybranych przedmiotów szkolnych. Język ojczysty jest wśród przedmiotów, które mogą być brane pod uwagę. Ponadto Minister Edukacji, Nauki i Sportu RL zapowiedział, że powrócą matury z języków mniejszości narodowych. Wydaje się, że jest to wynik spotkania ministrów edukacji Litwy i Polski. Ustalono, że rok 2022 będzie rokiem rozpoczęcia przygotowania uczniów do egzaminów, jednak dokładna data pierwszych egzaminów będzie musiała zostać ustalona po skonsultowaniu jej ze środowiskami mniejszości narodowych. EFHR uważa, że wszyscy obywatele Litwy powinni mieć możliwość posługiwania się językiem narodowym, jednak państwo litewskie próbuje utrudnić, a w niektórych

⁷ Rada Miejska Rejonu Trockiego, decyzja w sprawie zatwierdzenia ogólnego planu reorganizacji sieci szkół ogólnokształcących na terenie samorządu rejonu trockiego na lata 2022–2026, 31.03.2022.

przypadkach całkowicie uniemożliwić, mniejszościom narodowym naukę w szkołach, w których ich język narodowy jest językiem wykładowym⁸.

Jest to sprzeczne z przyjętymi przez Litwę zapisami Konwencji Ramowej, zgodnie z którymi mniejszości narodowe powinny mieć odpowiednie możliwości nauczania języka mniejszości i otrzymywania instrukcji w takim języku w ramach państwowych systemów edukacyjnych (Art. 14), jak również możliwość efektywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym oraz w sprawach publicznych, w szczególności tych, które ich dotyczą (Art. 15)⁹.

Oryginalna pisownia imion i nazwisk

Zgodnie z Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, każdy człowiek ma prawo do życia prywatnego i rodzinnego¹⁰. Litwa ratyfikowała Konwencję w 1995 roku, a pisownia imion i nazwisk na Litwie pozostała nierozwiązana aż do początku r. 2022. Problem jest złożony i dotyczy nie tylko mniejszości narodowych, ale także obywateli Litwy, którzy poślubiają obcokrajowców. Według oficjalnych danych, około 16,7% małżeństw na Litwie – to małżeństwa mieszane, w których obywatelka Litwy poślubia cudzoziemca. W 2021 roku liczba zawartych małżeństw, w których jeden z partnerów nie był obywatelem Litwy, wyniosła 2 814 (na 16 795)¹¹. Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: ETPCz) w swoich wyrokach podkreślał, że regulacja pisowni imion i nazwisk jest domeną każdej demokracji i powinna być związana z kulturą, językiem i historią takiego państwa oraz poczuciem tożsamości. Zdaniem ETPCz, jeżeli w rejestrze można znaleźć podobne imiona i nazwiska oraz nie zidentyfikowano negatywnego wpływu na zachowanie

⁸ Zw.lt, *Propozycja grupy 3 Maja: Dodatkowe punkty za znajomość polskiego*, 03.01.2017, <https://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/propozycja-grupy-3-maja-dodatkowe-punkty-za-znajomosc-polskiego> [dostęp: 10.04.2023].

⁹ Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, Rada Europy, 01.02.1995, Strasburg, <https://rm.coe.int/168007cdac> [dostęp: 10.04.2023].

¹⁰ Dz.U.1993.61.284 – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zastąpiona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2.

¹¹ Departament Statystyki Litwy (*Lietuvos statistikos departamentas*), statystyki dotyczące małżeństw, https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7157532a-c239-42be-87ec-10bc0f55c807# [dostęp: 18.04.2023].

tożsamości kulturowej i językowej społeczeństwa, państwo nie ma podstaw do odmowy rejestracji wybranego imienia lub nazwiska. Do tej pory EFHR wygrała około 150 spraw sądowych dotyczących oryginalnej pisowni imion i nazwisk. Cztery z nich dotyczą znaków diakrytycznych.

W świetle orzecznictwa z września i października 2021 r. litewskie Ministerstwo Sprawiedliwości wydało zalecenia dla wszystkich urzędów stanu cywilnego wprowadzające dwie nowe zasady ważne dla rodzin mieszanych¹². Po pierwsze, zezwolono na zmianę nazwiska jednego z członków rodziny (zazwyczaj dziecka), jeśli jeden z bliskich członków rodziny (zazwyczaj matka) otrzymał już decyzję sądu o zmianie nazwiska. Po drugie, obywatel litewski posiadający podwójne obywatelstwo ma prawo do wpisania nazwiska zgodnie z jego pisownią w dokumencie zagranicznym. Sytuacja w RL osiągnęła masę krytyczną i wkrótce po wejściu w życie ww. rekomendacji udało się uchwalić ustawę, która obowiązuje od 1 maja 2022 r.¹³ Ustawa pozwala na wpisywanie imion i nazwisk przy użyciu alfabetu łacińskiego, stwarzając tym samym podstawę prawną do wpisywania nazwisk z literami: x, q i w. Ponadto ustawa pozwala mniejszościom narodowym na wpisywanie imion i nazwisk z kombinacjami liter, które są wspólne dla języka danej mniejszości narodowej. Osoba należąca do mniejszości narodowej musi najpierw zadeklarować swoją narodowość, zanim będzie mogła wykorzystać ją jako podstawę do zmiany imienia lub nazwiska. Jednakże ustawa wyraźnie wyklucza znaki diakrytyczne, które nie są powszechne w języku litewskim. Jest to istotna wada nowej ustawy, ponieważ największa mniejszość narodowa w kraju używa języka ze znaczną ich liczbą. Niemniej jednak, kilka spraw sądowych dotyczących znaków diakrytycznych zostało przez EFHR wygranych w 2022 r.

Zaangażowanie EFHR w przyjęcie przepisów dopuszczających oryginalną pisownię imion i nazwisk wynika z poszanowania potrzeby ochrony podstawowych praw człowieka. W kwietniu 2014 r. Fundacja zwróciła się do Państwowej Komisji ds. Języka Litewskiego (VLKK),

¹² Ministerstwo Sprawiedliwości, *Zalecenia dotyczące pisania nazwisk znakami nie-litewskimi*, 09.08.2021, <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/teisingumo-ministerija-teikia-rekomendacijas-pavardziu-rasymui-nelietuviskais-rasmenimis> [dostęp: 10.04.2023].

¹³ Ustawa RL o wpisywaniu imienia i nazwiska osoby w dokumentach, 18.01.2022, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/32ec5f92790211ecb2fe9975f8a9e52e> [dostęp: 10.04.2023].

odpowiedzialnej za formułowanie wytycznych dla polityki językowej państwa, z prośbą o przyjęcie odpowiednich regulacji prawnych dotyczących pisowni imion i nazwisk. Podczas spotkania przewodnicząca zapewniła, że opinia z 14 stycznia 2008 r., zgodnie z którą obce imiona osób nie są częścią systemu językowego Litwy i nie należy ich lituanizować, nie ulegnie zmianie. To samo dotyczy znaków towarowych, nazw firm, czasopism, zespołów muzycznych, artystów i drużyn sportowych. Komitet skrytykował również oryginalną pisownię imienia i nazwiska na dodatkowej stronie paszportu, która została odrzucona w Sejmie jako odpowiednia alternatywa dla uchwalonej ustawy¹⁴.

EFHR swoim konsekwentnym działaniem nie tylko doprowadziła do przyjęcia ustawy dającej prawo do oryginalnej pisowni imion i nazwisk osobom należącym do mniejszości narodowych na Litwie, ale odnotowała także pierwsze zwycięstwa w sprawach związanych z prawem do zapisu znaków diakrytycznych, nieobjętych ustawą.

Mowa nienawiści i dyskryminacja w Internecie

W związku z powszechnym dostępem do Internetu coraz więcej osób traktuje cyberprzestrzeń jako główny obszar komunikacji ze społeczeństwem. Swoboda i pozorny brak kontroli sprawiają, że część użytkowników nadużywa prawa do korzystania z wolności słowa i wyrażania swoich opinii. Jednocześnie społeczeństwo w niewielkim stopniu zdaje sobie sprawę, że Internet jest również domeną publiczną i rządzi się tymi samymi prawami, dlatego wszelkie działania powszechnie uznawane za bezprawne, takie jak groźby, zachęcanie do nienawiści i dyskryminacji określonej grupy osób, mogą zostać uznane za przestępstwa.

Przegląd przeprowadzony przez EFHR potwierdza, że większość autorów dyskryminujących komentarzy nie zdaje sobie sprawy, że łamie prawo. Artykuł 170 litewskiego Kodeksu Karnego RL (lit. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*, LR BK) przewiduje grzywnę lub karę społeczną za publiczne poniżanie, wyrażanie niechęci i zachęcanie do

¹⁴ *Nazwiska – nie, nazwy firm – jak najbardziej*, Europejska Fundacja Praw Człowieka, Wilno, 19.07.2012, <https://www.efhr.eu/2012/07/19/nazwiska-nie-nazwy-firm-jak-najbardziej> [dostęp: 18.04.2023].

nienawiści lub podżeganie do przemocy wobec innej osoby¹⁵. Z drugiej strony oskarżeni twierdzą, że nie wiedzieli o zakazie wyrażania prywatnych opinii zachęcających do przemocy i nienawiści, a komentarze pisali pod wpływem emocji, nie zastanawiając się nad ich rzeczywistą treścią¹⁶. Niestety, ponieważ zgodnie z art. 11 LR BK nie jest to poważne przestępstwo, litewscy prokuratorzy często odmawiają wszczęcia postępowania i twierdzą, że zamieszczone komentarze lub zdjęcia oraz dyskusje użytkowników były jedynie wyrazem subiektywnej opinii. W ocenie Fundacji, nakładane kary nie są wystarczająco skuteczne w walce z naruszeniem praw człowieka w przestrzeni internetowej, ponieważ wielu autorów obraźliwych komentarzy czy osób posługujących się mową nienawiści popełnia ten sam czyn wielokrotnie i za każdym razem unika (surowej) kary.

Na Litwie powołano Urząd Inspektora Etyki Dziennikarskiej (lit. *Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnyba*) jako krajowego oficera łącznikowego, którego zadaniem jest między innymi eliminacja mowy nienawiści z mediów społecznościowych¹⁷. Funkcjonowanie instytucji odpowiedzialnej za ograniczanie mowy nienawiści w mediach społecznościowych i serwisach informacyjnych jest pożądaną zmianą w świetle powstających ruchów skrajnie prawicowych i nacjonalistycznych na świecie, a także na Litwie. Jednak fakt istnienia organu nie zwalczy mowy nienawiści w kraju. Aby osiągnąć ten cel, potrzebne są szersze działania. Ponadto brak środków finansowych stanowi poważną przeszkodę w monitorowaniu mowy nienawiści w mediach społecznościowych i serwisach informacyjnych.

EFHR regularnie przeprowadza cykle szkoleń i warsztatów na temat mowy nienawiści dla młodzieży szkolnej i studentów. Działania te, we

¹⁵ Criminal Code of the Republic of Lithuania, Republic of Lithuania law on the approval and entry into force of the criminal, 26 September 2000 No VIII-1968 (As last amended on 11 February 2010 No XI-677), Vilnius.

¹⁶ Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta przez obywateli kraju w referendum przeprowadzonym w dn. 25 października 1992 r.

¹⁷ European Union, Code of conduct on countering illegal hate speech online, 30.06.2016, The EU Code of conduct on countering illegal hate speech online (europa.eu), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_en#theucodeofconduct [dostęp: 18.04.2023].

współpracy z innymi organizacjami pozarządowymi, mają na celu skuteczne zwalczanie wszelkich form rasizmu i wrogości wobec określonych grup społecznych. Obok reagowania na przejawy nienawiści, do najważniejszych elementów działalności Fundacji należą kampanie informacyjne i edukacyjne. W 2022 r. Fundacja zgłosiła 111 zarzutów w sprawie mowy nienawiści w Internecie. Warty zaznaczenia jest fakt, iż EFHR przyczyniła się także do uruchomienia platformy manoteises.lt/pranesk/pl¹⁸, stworzonej przez organizacje pozarządowe, w tym EFHR, gdzie osoby, które padły ofiarą lub były świadkami przestępstwa z nienawiści/podżegania do nienawiści, mogą z łatwością to zgłosić organizacjom pozarządowym lub policji, uzyskując pomoc. Platforma jest dostępna w czterech językach, w tym w języku polskim.

Rekomendacje EFHR na lata 2018–2022

Analizując aktualną sytuację mniejszości narodowych na Litwie, Fundacja zaleca:

1. Przyjęcie ustawy, która gwarantowałaby ochronę prawną mniejszości narodowych i etnicznych, wynikającą z przyjętych przez Litwę zobowiązań międzynarodowych, a w szczególności:
 - Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności;
 - Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych;
 - Karta Praw Podstawowych UE;
 - Dyrektywa 2000/43/WE wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne.
2. Przyjęcie nowelizacji Ustawy o oświacie, która miałaby na celu m.in.:
 - uwzględnienie różnic programowych między szkołami z litewskim językiem nauczania a szkołami mniejszości narodowych;
 - zapewnienie szkołom wystarczającego finansowania na pokrycie zwiększonych kosztów nauczania w takich szkołach;
 - zapewnienie nauczycielom szkół mniejszości narodowych odpowiednich możliwości szkolenia;

¹⁸ <https://manoteises.lt/pranesk/pl/>

3. Poprawę przepisów regulujących zadania Rzecznika Równych Szans, a więc jasno określić uprawnienia i obowiązki Rzecznika oraz rozszerzyć grupę podmiotów uprawnionych do składania skarg.
4. Zmianę ustawy o oryginalnej pisowni imion i nazwisk, która umożliwiłaby pisownię imion i nazwisk obywatela litewskiego w dokumentach urzędowych przy użyciu liter ze znakami diakrytycznymi, które nie występują w alfabecie litewskim, zgodnie z wolą danej osoby i z poszanowaniem jej tożsamości.
5. Podpisanie i ratyfikację Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych z 1992 r.
6. Ratyfikację Protokołu nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 2000 r.
7. Eliminację wszystkich przypadków dyskryminacji przedstawicieli mniejszości narodowych, w tym dyskryminacji w zatrudnieniu i mowy nienawiści, poprzez monitorowanie Internetu i nakładanie odpowiednich kar, jak również zapewnienie odpowiednich szkoleń dla prokuratorów i sędziów.
8. Promowanie praw człowieka i wieloetniczności poprzez realizację praw mniejszości narodowych wynikających z przynależności Litwy do struktur europejskich i międzynarodowych oraz poprzez zwiększenie liczby szkoleń z zakresu ochrony praw człowieka. Szkolenia powinny odbywać się w każdej szkole, przy tym szkoły powinny mieć łatwy dostęp do środków przeznaczonych na ten cel przez Ministerstwo Edukacji, Nauki i Sportu Republiki Litewskiej. Prawa człowieka powinny być obowiązkowym przedmiotem w szkołach i na uczelniach.
9. Przeznaczenie środków finansowych na projekty kulturalne i medialne, w tym wsparcie finansowe dla oddolnych projektów kulturalnych mniejszości narodowych.
10. Przestrzeganie art. 16 Konwencji Ramowej oraz zaleceń Europejskiej Komisji na rzecz Demokracji przez Prawo (Komisja Wencka) zawartych w Kodeksie Dobrej Praktyki w Sprawach Wyborczych z 2002 r. Oznacza to, że państwo powinno powstrzymać się od działań zmieniających proporcje grup etnicznych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości narodowe w celu ograniczenia praw i wolności przewidzianych w Konwencji Ramowej. Ponadto rząd litewski powinien powstrzymać się od gerrymandingu

mającego na celu rozbić skupisk wyborców należących do mniejszości narodowych. Poza tym pięcioprocentowy próg wyborczy jest zbyt wysoki dla partii reprezentujących mniejszości narodowe, a zakaz używania języków mniejszości narodowych w radiu i telewizji podczas kampanii zmniejsza możliwość prezentowania ich poglądów przedstawicielom różnych narodowości. Dlatego też rząd powinien udostępnić materiały wyborcze w językach mniejszości narodowych.

11. Przeznaczenie środków publicznych dla organizacji pozarządowych (NGO) zajmujących się ochroną praw człowieka na Litwie. Organizacje pozarządowe powinny być faktycznie zaangażowane w proces przyjmowania wszystkich aktów prawnych w dziedzinie praw człowieka, powinny otrzymać status konsultacyjny z prawem do zaskarżenia każdej decyzji instytucji państwowych w tej dziedzinie. Zwiększenie współpracy organizacji pozarządowych z samorządami lokalnymi.
12. Aby litewski rząd rozwinął i zaangażował się we współpracę z organizacjami pozarządowymi i wspólnotami mniejszości narodowych, przesyłając im np. projekty ustaw oraz organizując większą liczbę otwartych spotkań dyskusyjnych.

Zakończenie

Od momentu odzyskania niepodległości w latach 90. Litwa podjęła pewne kroki, aby dołączyć do grona państw demokratycznych, w których przestrzegane są prawa człowieka. Niestety, organizacje międzynarodowe wciąż wskazują na liczne poważne niedociągnięcia ze strony rządu kraju. Rekomendacje dotyczące najważniejszych aspektów pełniejszej ochrony praw człowieka na Litwie przedstawione w raporcie EFHR za poprzedni okres (lata 2014–2018) są nadal aktualne, zwłaszcza ze względu na stosunkowo powolny postęp państwa w dziedzinie praw człowieka oraz dość sztywne stanowiska i nastroje zarówno w rządzie, jak i w całym społeczeństwie. Poprawa poziomu życia społeczeństwa powinna być priorytetem dla rządu i wynikać z rzeczywistej woli władz państwowych. Nie powinno to prowadzić do sytuacji, w której znaczny odsetek obywateli nie jest pewien swoich praw i musi ich bronić w sądzie. Taka

sytuacja jest niedopuszczalna, ponadto świadomość społeczeństwa na temat przysługujących mu praw i instytucji, do których może się zwrócić o ochronę, jest wciąż niska.

Kwestie pisowni imion i nazwisk została uregulowana w 2022 r., jednak tylko częściowo. Pomimo zaleceń Rady Praw Człowieka ONZ, Litwa nie ratyfikowała Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych oraz nie przyjęła odpowiednich aktów prawnych regulujących kwestię dwujęzycznych znaków topograficznych. Ponadto Litwa została zobowiązana do przeprowadzenia szeregu istotnych reform związanych m.in. z edukacją mniejszości narodowych.

W latach 2018–2022 w siedzibie EFHR odbyło się wiele wykładów, warsztatów, kampanii informacyjnych i edukacyjnych oraz projektów skierowanych do mniejszości narodowych, dzięki czemu wzrosła ich świadomość w zakresie ochrony praw człowieka. Niestety, pomimo rosnącej świadomości społecznej i zaangażowania EFHR, system prawny Litwy nie oferuje obywatelom przystępnych sposobów obrony swoich praw. Co więcej, należy zauważyć brak woli politycznej w tym zakresie, pomimo aktywności grup społecznych, inicjatyw obywatelskich oraz argumentów organizacji międzynarodowych i pozarządowych, które w sposób konkretny i bezpośredni wskazują na braki w litewskim ustawodawstwie i niespójność działań podejmowanych przez instytucje państwowe, a także oferują informacje na temat sposobów poprawy istniejącej sytuacji. Oznacza to, że przed Litwą jest jeszcze ogromna praca, którą należy wykonać, zanim kraj ten będzie można nazwać w pełni demokratycznym państwem prawa, będącym integralną częścią wspólnoty europejskiej.

EFHR uważa, że Litwa powinna jak najszybciej przyjąć ustawę chroniącą mniejszości narodowe, aby znaleźć się w gronie nowoczesnych państw opartych na rządach prawa szanujących prawa człowieka i dbających o ochronę najbardziej wrażliwych grup społecznych. Przedstawione w niniejszej publikacji osiągnięcia Fundacji oraz opinie organizacji międzynarodowych potwierdzają, że istnieje silna potrzeba kontynuowania działań na rzecz ochrony praw człowieka.

Bibliografia

Akty prawne

- Criminal Code of the Republic of Lithuania, Republic of Lithuania law on the approval and entry into force of the criminal code, 26 September 2000 No VIII-1968 (As last amended on 11 February 2010 No XI-677), Vilnius.
- European Union, Code of conduct on countering illegal hate speech online, 30.06.2016, The EU Code of conduct on countering illegal hate speech online (europa.eu), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-counter-illegal-hate-speech-online_en#theeucodeofconduct [dostęp: 18.04.2023].
- Konstytucja Republiki Litewskiej przyjęta przez obywateli Republiki Litewskiej w referendum przeprowadzonym w dniu 25 października 1992 r.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zastąpiona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2.
- Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych, Rada Europy, 01.02.1995, Strasburg, <https://rm.coe.int/168007cdac> [dostęp: 18.04.2023].
- Ministerstwo Sprawiedliwości, zalecenia dotyczące pisania nazwisk znakami nielitewskimi, 09.08.2021.
- Rada Miejska Rejonu Trockiego, decyzja w sprawie zatwierdzenia ogólnego planu reorganizacji sieci szkół ogólnokształcących na terenie samorządu rejonu trockiego na lata 2022–2026, 31.03.2022, Dz. U. 1993.61.284.
- Ustawa Republiki Litewskiej o wpisywaniu imienia i nazwiska osoby w dokumentach, 18.01.2022.

Zasoby internetowe

- Alternative NGO Report on Lithuania's Implementation of Framework Convention for Protection of National Minorities, EFHR, Vilnius 2018, <https://en.efhr.eu/2018/03/26/the-efhr-submits-its-alternative-report-on-the-implementation-of-the-fcnpn-in-lithuania> [dostęp: 18.04.2023].
- Departament Statystyki Litwy (lit. *Lietuvos statistikos departamentas*), statystyki dotyczące małżeństw, https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7157532a-c239-42be-87ec-10bc0f55c807# [dostęp: 18.04.2023].
- Europejska Fundacja Praw Człowieka, EFHR na otwarciu kampanii „Myliu Panda”, 24.04.2014, <https://www.efhr.eu/2014/03/24/efhr-na-otwarciu-kampanii-myliu-panda> [dostęp: 18.04.2023].
- Europejska Fundacja Praw Człowieka, Mowa i przestępstwa z nienawiści – dowiedz się czym jest i reaguj! 10.11.2022, <https://www.efhr.eu/2022/11/10/mowa-i-przestepstwa-z-nienawisci> [dostęp: 18.04.2023].
- Europejska Fundacja Praw Człowieka, Nazwiska – nie, nazwy firm – jak najbardziej, 19.07.2012, <https://www.efhr.eu/2012/07/19/nazwiska-nie-nazwy-firm-jak-najbardziej> [dostęp: 18.04.2023].

Zw.lt, Propozycja grupy 3 Maja: Dodatkowe punkty za znajomość polskiego, 03.01.2017, <https://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/propozycja-grupy-3-maja-dodatkowe-punkty-za-znajomosc-polskiego/> [dostęp: 18.04.2023].

Situation of National Minorities in Lithuania in 2018–2022

Summary

The purpose of this paper is to acquaint the reader with the situation of national minorities living in Lithuania. In addition, a comparison of the situation in Lithuania with the letter of international law makes it possible to analyze the reasons why Lithuania can be accused of legislative deficiencies in domestic law. This publication is a detailed summary of the state of observance and protection of human rights in Lithuania. The information and conclusions it contains are based on both EFHR observations and the opinions of international organizations. Consequently, it is addressed not only to institutions responsible for the protection of human rights, but also to all parties interested in these issues. The Foundation hopes, however, that the relevant state authorities will take the following recommendations into account and implement them, thus contributing to more effective protection of human rights, including the rights of national minorities, and improving Lithuania's image as a law-abiding country.

Keywords: human rights, European Foundation of Human Rights, national minorities, domestic law, international law

Tautinių mažumų padėtis Lietuvoje (2018–2022 m.)

Santrauka

Šio darbo tikslas – supažindinti skaitytoją su Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų padėtimi. Tuo pačiu situacijos Lietuvoje palyginimas su tarptautinėje teisėje įtvirtintais standartais leidžia išanalizuoti priežastis, dėl kurių Lietuva gali būti kaltinama teisėkūros srityje trūkumais nacionalinėje teisėje. Šioje publikacijoje išsamiai apibendrinama žmogaus teisių laikymosi ir apsaugos būklė Lietuvoje. Joje pateikta informacija ir išvados grindžiamos tiek Europos žmogaus teisių fondo pateiktomis išvargomis, tiek tarptautinių organizacijų pastabomis. Todėl ji skirta ne tik institucijoms, atsakingoms už žmogaus teisių apsaugą, bet ir visiems šiomis problemomis besidomintiems subjektams. Fondas tikisi, kad atitinkamos valstybės institucijos atsižvelgs į toliau pateiktas rekomendacijas ir jas įgyvendins, taip prisidėdamos prie veiksmingesnės žmogaus teisių, įskaitant tautinių mažumų teisių, apsaugos ir Lietuvos, kaip teisinės valstybės, įvaizdžio gerinimo.

Raktažodžiai: žmogaus teisės, Europos žmogaus teisių fondas, tautinės mažumos, nacionalinė teisė, tarptautinė teisė

Sytuacja mniejszości narodowych na Litwie w latach 2018–2022

Streszczenie

Celem niniejszej pracy jest zapoznanie czytelnika z sytuacją mniejszości narodowych zamieszkujących Litwę. Ponadto porównanie sytuacji na Litwie z literą prawa międzynarodowego pozwala przeanalizować powody, dla których można zarzucić temu państwu braki legislacyjne w prawie krajowym. Niniejsza publikacja jest szczegółowym podsumowaniem stanu przestrzegania i ochrony praw człowieka na Litwie. Zawarte w niej informacje i wnioski oparte są zarówno na obserwacjach EFHR, jak i na opiniach organizacji międzynarodowych. W konsekwencji jest ona adresowana nie tylko do instytucji odpowiedzialnych za ochronę praw człowieka, ale także do wszystkich stron zainteresowanych tą problematyką. Fundacja ma jednak nadzieję, że odpowiednie władze państwowe wezmą pod uwagę poniższe zalecenia i wprowadzą je w życie, przyczyniając się w ten sposób do bardziej skutecznej ochrony praw człowieka, w tym praw mniejszości narodowych, oraz poprawy wizerunku Litwy, jako kraju praworządnego.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, Europejska Fundacja Praw Człowieka, mniejszości narodowe, prawo krajowe, prawo międzynarodowe